Pedagogisch handboek

proefpakket

KiVa is een schoolbrede aanpak
om pesten te voorkomen en tegen te gaan

Preventiepiramide

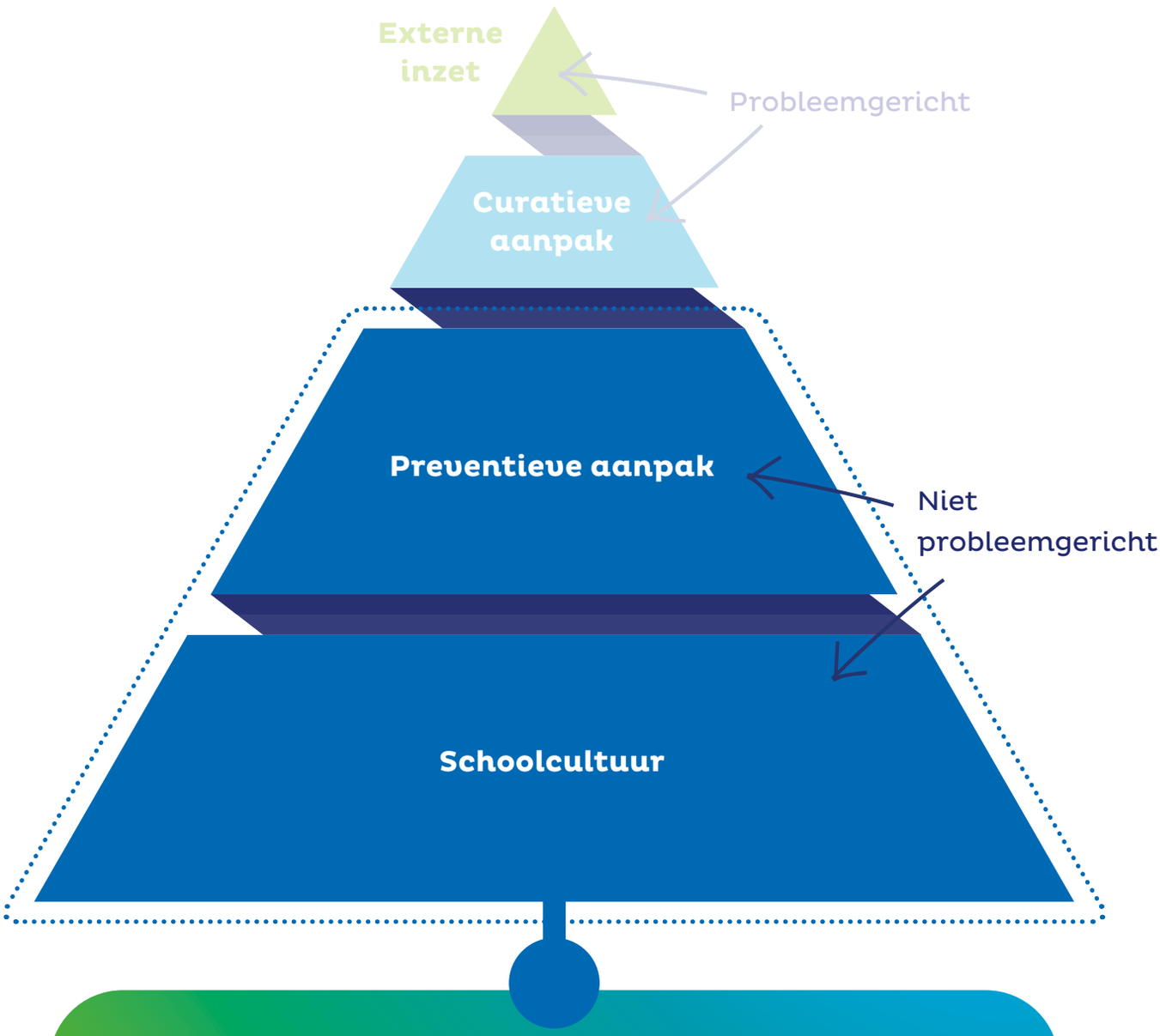

Iedereen heeft recht op een fijne schooltijd! Op een KiVa-school werk je op verschillende manieren aan een fijne schooltijd voor alle kinderen. Je werkt aan een schoolcultuur waarbij iedereen naar elkaar omkijkt en er samen voor wil zorgen dat we het allemaal fijn hebben op school. Daarnaast werk je preventief door lessen te geven en door gezamenlijke afspraken te maken die door de hele school gelden.

In dit eerste deel van het pedagogisch handboek richten we ons op de basis van KiVa: een sterke schoolcultuur en een preventieve aanpak. Juist in dit brede deel van de piramide ligt de grootste kans om samen te bouwen aan een fijne en veilige groep. Besteed daarom zorgvuldig aandacht aan de invulling van KiVa bij jullie op school.

De piramide is gebaseerd op de preventiepiramide van Deklerck, J., & Van Overveld, K. (2011).

KiVa in het kort

De visie van KiVa

Bij KiVa bouwen we aan een wereld waarin respect, veiligheid en verbondenheid de norm is. Een samenleving waarin kinderen zich gesteund voelen en actief mogen bijdragen, waar pesten verleden tijd is en waar iedereen zichzelf kan zijn. Scholen spelen hierin een cruciale rol. Een school is niet alleen een plek om te leren, maar ook een plek waar je sociale vaardigheden ontwikkelt.

Een sterke, positieve schoolcultuur legt de basis voor een toekomst waarin kinderen met vertrouwen de wereld instappen. Samen werken we aan een generatie die het verschil maakt binnen en buiten de school.

De missie van KiVa

Samen maken we van school een plek waar elk kind zich thuis voelt. Wij ondersteunen scholen met een wetenschappelijk onderbouwd programma dat leerkrachten concrete handvatten biedt en kinderen sociale vaardigheden aanleert. Hiermee werken we aan een positieve groepsdynamiek en verminderen we pesten effectief.

Onze aanpak? Preventief, positief en gericht op oplossingen. Zo maken we niet alleen de schooltijd fijner, maar hebben we een blijvende impact op het welbevinden en de ontwikkeling van elk kind.

Bewezen effectief volgens sterke aanwijzingen

Het KiVa-programma was in 2014 het eerste programma dat wetenschappelijk bewezen effectief is tegen pesten. In de afgelopen jaren is de werking van KiVa meermaals aangetoond in verschillende wetenschappelijke studies over de wereld (Bowes et al., 2024; Garandeau et al., 2022; Huitsing et al., 2020; Kärnä et al., 2013; Valenzuela et al., 2022). Het KiVa-programma is tot op heden nog steeds een van de weinige schoolbrede programma's in Nederland die pesten bewezen effectief tegengaat. Het KiVa-programma heeft de hoogste erkenning in de databank effectieve jeugdinterventies van het NJI. KiVa is daarin het enige programma waarvan de effectiviteit internationaal is aangetoond. Dat komt omdat er binnen het KiVa-programma expliciet aandacht is om pesten te voorkomen en tegen te gaan. KiVa is opgezet door onderzoeker Christina Salmivali. Zij is een expert op het gebied van pesten en pestpreventie. De inzichten van de studies vormen het fundament van de ontwikkeling van KiVa in Nederland.

Pijlers van KiVa

1 Samen verantwoordelijk

Bij KiVa geloven we in de kracht van de groep. De nadruk binnen KiVa ligt op de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het welbevinden in de groep. Hoewel niet iedereen verantwoordelijk is voor het ontstaan van een probleem, kan wél iedereen bijdragen aan de oplossing. De kracht van de groep wordt ingezet om positief gedrag te stimuleren. Dit sluit aan bij de rolbenadering (Salmivalli et al., 1996): binnen KiVa leren kinderen strategieën die ze helpen om problemen in de groep op te lossen en – nog belangrijker – te voorkomen. Het uitgangspunt is dat iedereen (leerkrachten, kinderen en ouders) sterke kanten heeft die kunnen bijdragen aan een positieve groepssfeer. Alle betrokkenen worden aangesproken op hun kwaliteiten en gestimuleerd om deze actief in te zetten binnen de groep. Om kinderen intrinsiek te motiveren om samen een fijne groep te vormen, werkt KiVa vanuit drie basisbehoeften: relatie, autonomie en competentie (Ryan & Deci, 2001). Deze basisbehoeften zijn verweven in de doelen, werkwijze en thema's die centraal staan binnen het programma.

2 We kijken vooruit

Bij KiVa denken we in mogelijkheden in plaats van beperkingen. Niet alles hoeft meteen goed te gaan; het gaat erom hoe we omgaan met uitdagende situaties. We kijken vooruit en richten ons op oplossingen in plaats van op de schuldvraag of de belemmeringen. Binnen KiVa krijgen kinderen de verantwoordelijkheid om actief bij te dragen aan de oplossing. Dit sluit aan bij de visie van de positieve psychologie (Seligman & Csikszentmihalyi, 2000), waarin de nadruk ligt op wat wél kan in plaats van wat niet kan. We stimuleren kinderen om te floreren: zich goed te voelen en het goede te doen.

3 Iedereen hoort erbij

Bij KiVa is er plek voor iedereen. We zijn allemaal verschillend en dat is een rijk gegeven. Wanneer we met elkaar uitgaan van deze verschillen kunnen we het als kracht gebruiken. Er is veel ruimte voor dialoog en contact om elkaar goed te leren kennen.

We veroordelen niemand, maar kijken naar gedrag. Leerkrachten gaan met kinderen in gesprek en spreken ze, waar nodig, aan op hun gedrag – altijd met respect en zonder oordeel over wie ze zijn. Daarbij wordt ieders mening, gevoel en perspectief serieus genomen. Zo blijft de relatie en verbinding in stand, ook als het om lastige onderwerpen gaat. Samen vormen de kinderen een groep, waarin ook leerkrachten en ouders een belangrijke rol spelen. Daarom werkt KiVa vanuit educatief partnerschap (Epstein et al., 2018). Dit betekent dat er regelmatig overleg en afstemming is tussen leerkrachten, ouders en kinderen om een veilige en positieve groepssfeer te bevorderen.

4 De groep staat centraal

Binnen KiVa ligt de focus op de groep als geheel. De groep realiseert zich dat ze samen een verhaal creëren en leren vooruit te kijken door te bepalen waar ze naartoe willen werken als groep. Bij het voorkomen en tegengaan van problemen ligt de nadruk op de gezamenlijke verantwoordelijkheid van alle kinderen voor het welbevinden in de groep. Hierbij worden ze aangemoedigd om zelfstandig en kritisch na te denken. Vanuit dit uitgangspunt wordt de school ook gebruikt als oefenplaats voor burgerschapsvorming. De school als oefenplaats heeft twee kenmerken die ze hierbij helpen. Ten eerste biedt de schoolcontext een veilige basis waarin kinderen zich thuis voelen, gezien worden en fouten mogen maken. Ten tweede is het een plek vol uitdagingen, waarin kinderen de ruimte krijgen om vanuit veiligheid grenzen te verkennen en te verleggen. Zo ontwikkelen ze de vrijheid om hun eigen keuzes te maken en tegelijkertijd verantwoordelijkheid te nemen.

5 Effectief pesten tegengaan

Binnen het KiVa-programma is er expliciet en structureel aandacht voor pesten. We weten dat pesten nooit helemaal zal verdwijnen en daarom willen we kinderen inzicht geven in de sociale processen die hierbij een rol spelen. We leren ze vaardigheden om met pesten om te gaan, nog vóórdat ze deze in de praktijk moeten toepassen. Daarnaast willen we hun zelfvertrouwen vergroten en ze helpen een duidelijke houding ten opzichte van pesten te ontwikkelen.

Uit onderzoek blijkt dat de meerderheid van de kinderen pesten niet fijn vindt, maar niet automatisch ingrijpen wanneer ze het zien gebeuren. (Salmivalli & Voeten, 2004). Dat komt omdat het vaak niet duidelijk is hoe de groep hier tegenover staat. Vanuit die onduidelijkheid kunnen groepsnormen ontstaan die pesten in stand houden of zelfs versterken. Door expliciete aandacht voor pesten helpt KiVa kinderen om samen een veilige en fijne groep te vormen.

Rol van de leerkracht

Bij alle vijf de pijlers speelt de leerkracht een essentiële rol. **Door gewenst gedrag voor te leven en te bekrachtigen** bij leerlingen draagt de leerkracht bij aan een positieve groepssfeer en het voorkomen van pesten (Saarento, Garandeau, & Salmivalli, 2015; Veenstra et al., 2014).

In dit deel van het pedagogisch handboek vind je uitgebreide informatie over het handelen van leerkrachten bij het begeleiden van het groepsproces, pestpreventie, gespreksvoering en het geven van de KiVa-lessen. Daarnaast biedt het handboek verdiepende informatie over pesten en de effectieve manieren waarop dit kan worden voorkomen en aangepakt.

Werkwijze KiVa

KiVa op school: structureel aandacht voor een fijne en veilige sfeer

KiVa is een preventief, schoolbreed programma dat gericht is op het versterken van sociale veiligheid en het tegengaan van pesten op basisscholen. Het pedagogisch klimaat op school wordt verbeterd doordat het programma positieve groepsvorming en een actieve bijdrage van kinderen stimuleert. Ook is er uitgebreid aandacht voor sociale vaardigheden en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Dit handboek geeft je een beeld van de achtergronden van KiVa en concrete handvatten voor je handelen in de praktijk. In de online omgeving *'Mijn KiVa'* vind je ondersteunende materialen, digitale bijlagen en slides bij de thema's en actuele kijk- en luistertips (zie ook Waar vind ik).

Preventief en curatief

Het programma bestaat uit zowel preventieve als curatieve aanpakken. De preventieve aanpak richt zich op het creëren van een veilige en positieve groepssfeer, waarin kinderen zich bewust worden van hun rol in de groep en de positieve invloed die zij kunnen uitoefenen op het sociale klimaat. Bij de start van het schooljaar is er veel aandacht voor kennismaking en gesprek. Je maakt in die gesprekken samen met de kinderen afspraken. Vanuit het KiVa-programma zijn zeven regels tegen pesten opgesteld. Naast de KiVa-regels maak je ook afspraken met de groep. Met de regels en afspraken zet je de norm. Het is belangrijk om in gesprek te gaan over de afspraken die je samen maakt. Daarmee worden de afspraken van iedereen samen. Dat geeft de groep als geheel de kracht en de verantwoordelijkheid om een fijne sfeer te creëren en te behouden. De kinderen leren zo dat je samen meer bereikt dan alleen.

Als er toch sprake is van pesten dan weten jij, je collega's en de kinderen op een KiVa-school wat ze kunnen doen. De curatieve aanpak wordt ingezet wanneer zich problemen voordoen, zoals bij pesten, gevoelens van onveiligheid of een laag welbevinden. Dit betekent dat er bijvoorbeeld een curatief groepsgesprek of een steungroep wordt ingezet. Het inzetten van een curatieve aanpak doe je altijd in overleg en in samenwerking met het KiVa-team binnen de school.

KiVa als schoolcultuur

KiVa is meer dan een methode; het is een structurele en duurzame aanpak die pestgedrag voorkomt, de groepssfeer verbetert en bijdraagt aan het sociaal-emotionele welbevinden van leerlingen. Door de combinatie van preventieve lessen, curatieve interventies, systematische monitoring en een sterke samenwerking met ouders en schoolteams wordt KiVa een 'way of life' binnen de school.

Door deze integrale werkwijze ervaren kinderen dat zij samen verantwoordelijk zijn voor een fijne en veilige schoolomgeving. Je krijgt vanuit KiVa concrete handvatten om kinderen en ouders hierin te begeleiden. Met het KiVa-programma heb je als school de middelen om sociale veiligheid te bevorderen én systematisch te monitoren. Het is goed om je te realiseren dat de effectiviteit van KiVa het hoogst is, wanneer je alle onderdelen van het programma (preventieve lessen, monitoren en curatieve aanpakken) inzet (Haataja et al., 2014).

KiVa-thema's in de klas: de kracht van de groep

Binnen KiVa ligt de nadruk op de groep als geheel. Kinderen leren hoe groepsprocessen werken en hoe zij kunnen bijdragen aan een veilige en prettige sfeer. Ze worden gestimuleerd om in te grijpen bij vervelende situaties en anderen te steunen, in plaats van toe te kijken of onbewust pestgedrag in stand te houden. Het doel is om ze bewust te maken van de groepsnormen en te helpen bij het oplossen van het sociale dilemma dat bij pesten speelt: doe ik wat ik zelf goed vind of volg ik de groep?

Het geven van lessen speelt hierin een centrale rol. Er wordt schoolbreed vanuit dezelfde tien thema's gewerkt. Daarbij is het van belang dat alle groepen op hetzelfde moment bezig zijn met hetzelfde thema. Op die manier zet je als school duidelijk de positieve norm en wordt er schoolbreed geoefend binnen hetzelfde onderwerp. De kracht hiervan is dat iedereen elkaar kan aanspreken op de norm. Zo werk je samen aan een schoolcultuur waarin respect, samenwerking en verantwoordelijkheid centraal staan.

KiVa is oorspronkelijk ontwikkeld in Finland als een anti-pestprogramma. Voor het Finse basisonderwijs zijn twee lesunits samengesteld: Unit 1 voor groep 3/4 en Unit 2 voor groep 5 t/m 8. Een vertaling van deze units is opgenomen in dit pedagogisch handboek (zie deel III: oorspronkelijke KiVa-lessen).

In Nederland is er naast het pedagogisch handboek ook een lesmap beschikbaar voor in de klas. Deze lesmap bevat praktische oefeningen die aansluiten bij de Nederlandse onderwijscontext. Er zijn vier verschillende lesmappen: groep 1&2, groep 3&4, groep 5&6 en groep 7&8.

Systematische monitoring

Naast het preventieve en curatieve materiaal biedt KiVa een systematische manier om de sociale veiligheid op school te meten en te verbeteren. De resultaten van de leerlingmonitor geven de leerkracht inzicht in de sociale dynamiek van een groep. Bijzonder is dat dit vanuit het perspectief van de kinderen wordt gegeven. Op die manier is de monitor echt aanvullend op de kennis en observaties van ouders en onderwijsprofessionals. Bovendien voldoet de school hiermee aan de wettelijke verplichting om de sociale veiligheid te monitoren.

Het groepsrapport dat wordt gemaakt op basis van de vragenlijst geeft zicht op de onderlinge relaties in de groep en op de beleving van de sociale veiligheid in de groep, waaronder pestsituaties. Door de groepsrapporten te bekijken en te analyseren, kan tijdig worden gehandeld bij zorgelijke signalen. Daarvoor kan onder andere gebruik gemaakt worden van de curatieve aanpakken in Deel II van dit handboek.

Naast de rapporten per groep is er ook een schoolrapport. Dit rapport geeft inzicht in de resultaten op schoolniveau én de ontwikkeling daarvan over tijd.

KiVa-team

Een kernteam in de school blijkt een voorspeller voor succes. Daarom heeft iedere KiVa-school een werkgroep die bestaat uit minstens drie medewerkers, zoals leerkrachten of intern begeleiders: het KiVa-team. Bij voorkeur is elke bouw vertegenwoordigd in het KiVa-team.

Het KiVa-team is voor de KiVa-trainer het aanspreekpunt van de school. Het KiVa-team zorgt er onder andere voor dat KiVa geagendeerd staat op team- en bouwvergaderingen. Overleg met elkaar is nodig om de positieve norm schoolbreed structureel te borgen. Voor het ontwikkelen van een gemeenschappelijke taal is het hele team nodig. Door dit regelmatig met elkaar af te stemmen, kunnen jullie steeds beter handelen vanuit het gemeenschappelijk doel om er samen (kinderen, het team en de ouders) een fijne school van te maken.

Het KiVa-team coördineert daarnaast onder meer de volgende taken:

- inplannen en coördineren van de afname van de monitor
- organiseren van kick-off meeting en ouderavond
- ophangen van KiVa-posters in de gangen
- het stimuleren en bevorderen van de uitvoering van KiVa in elke groep
- ondersteunen van de leerkracht met het oplossen van pestproblemen
- onderzoeken en oplossen van aangemelde pest-problemen (gesprekken voeren met leerlingen en leerkrachten, observaties in de klas, tijdens de pauze, bij de gymles)
- deelnemen aan de regiobijeenkomsten en deze kennis delen met de rest van het team

Een uitgebreide lijst met verantwoordelijkheden kan gevonden worden op Mijn KiVa, daar staat zowel een checklist voor het starten met KiVa als kwaliteitskaarten voor directie, leerkrachten en het KiVa-team. Om alle verantwoordelijkheden goed uit te voeren en zicht te houden op de kwaliteit van KiVa is het wenselijk dat het KiVa-team regelmatig samenkomt.

KiVa-posters

KiVa-hesjes

Maak KiVa zichtbaar

Onderdeel van het KiVa-materiaal zijn materialen die de kinderen eraan herinneren dat hun school een KiVa-school is waar een fijne sfeer heerst. Zo zijn er KiVa-posters waarop duidelijke normen worden gesteld die gelden op een KiVa-school, maar zijn er ook KiVa-hesjes voor op het schoolplein. Het is zinvol om de KiVa-posters meteen aan het begin van het schooljaar duidelijk zichtbaar in de school te hangen. In de groep verwijs je naar de posters en hesjes; andersom kun je in de gangen en op het schoolplein terugverwijzen naar wat in de groep is besproken. Zo worden de gewenste normen zichtbaar en versterk je de positieve groepscultuur binnen de school.

Regelposters

In het Finse KiVa-programma wordt gewerkt met een KiVa-contract. Dit contract bestaat uit een aantal regels die bedoeld zijn om pesten te voorkomen. Hiermee stel je klassikaal de norm tegen pesten. Een vertaling van het contract per unit is opgenomen in dit pedagogisch handboek (zie deel III: oorspronkelijke KiVa-lessen). Voor scholen in Nederland is er een regelposter beschikbaar. Deze poster bevat niet alleen regels tegen pesten, maar ook regels voor een fijne en veilige school. Hang deze poster op in de klas en bespreek bij elke regel samen met de groep wat die voor jullie betekent en hoe die zich verhoudt tot de bestaande groepsafspraken.

Het dragen van KiVa hesjes

Het KiVa-hesje geeft kinderen duidelijkheid, voorspelbaarheid en daarmee ook veiligheid. Wie het hesje draagt, reageert altijd op dezelfde manier. De reactie is altijd gericht om dat wat er speelt gezamenlijk op te lossen, zodat iedereen een fijne pauze kan hebben.

Het hesje herinnert kinderen aan de gezamenlijke afspraken en laat zien dat we samen verantwoordelijk zijn, ook op het plein. De drager handelt niet alleen namens zichzelf, maar namens KiVa en alle afspraken die daar bij horen. Zowel binnen als buiten het schoolgebouw.

Leerkrachten zijn voor alle kinderen herkenbaar, zeker op grotere scholen. We weten dat kinderen niet altijd hun leerkrachten kunnen zien op een druk schoolplein vanuit hun relatief lage perspectief. Het hesje heeft dus ook een signaalfunctie: kinderen zien in één oogopslag bij wie ze terecht kunnen en kinderen met vervelende plannen worden vaak al geremd door de aanwezigheid van het hesje. Ook voor ouders is de aanwezigheid op het plein zichtbaar, wat gesprekken kan stimuleren. Tot slot kun je met de hesjes ook buiten de school laten zien dat je een KiVa-school bent, bijvoorbeeld bij groepsactiviteiten.

Wat vind ik allemaal op Mijn KiVa?

- Slides bij de lessen
- Bijlagen bij de lessen
- Ondersteunende materialen
- Jaarplanning
- Informatiegids voor ouders
- Nieuwsbrief voor ouders
- Registratieformulieren curatieve aanpak
- KiVa-spel

Zichtbaar leerkrachtgedrag op een KiVa-school

Het handelen van de leerkracht heeft de grootste impact als er een gezamenlijke aanpak is binnen de school. Door schoolbreed op een lijn te zitten, samen dezelfde taal te spreken en een eenduidige manier van aanpakken te ontwikkelen, ontstaat er collectief leerkrachtgedrag. De positieve norm is dan: 'Zo doen we het hier op school. We zijn samen verantwoordelijk voor een fijne sfeer.' Door dit als team uit te stralen is dat voor iedereen (kinderen, ouders en personeel) duidelijk en dat zorgt voor veiligheid. Stem regelmatig met elkaar af op welke manier jullie deze schoolbrede aanpak naleven. Hieronder staan voorbeelden van zichtbaar leerkrachtgedrag op een KiVa-school:

- Je stelt je positief op door groeitaal te gebruiken, positief gedrag te bekrachtigen, complimenten te geven en je waardering uit te spreken.
- Je stelt een duidelijke norm: het moet voor iedereen fijn zijn op school. We zijn samen verantwoordelijk.
- Je gebruikt oplossingsgerichte gespreksvoering, waarbij je niet direct zelf met een oplossing komt, maar hulp vraagt aan de groep om problemen op te lossen. De nadruk ligt daarbij niet op de belemmeringen, maar op de mogelijkheden.
- Je kijkt achter het gedrag. Je vraagt dus niet naar wat er is gebeurd, maar naar de achterliggende bedoeling/intentie.
- Je straalt vertrouwen uit naar de groep, zodat ze samen verantwoordelijk kunnen zijn voor de sfeer in de groep.
- Je gebruikt de gespreksregels: ik-taal, plus-taal, een tegelijk en respect.
- Je voert regelmatig preventieve gesprekken over de sfeer in de groep. Ga met de kinderen in een kring zitten of laat ze in kleine kringen met elkaar in gesprek gaan.
- Je besteedt structureel aandacht aan de KiVa-cultuur, zowel tijdens de lessen als in situaties daarbuiten.
- Zorg dat zoveel mogelijk kinderen aan de beurt komen, zodat alle kinderen in de groep hun stem kunnen laten horen.
- Zet bij conflicten de oplossingsgerichte aanpak in en maak gebruik van het stappenplan omgaan met conflicten.
- Reageer bij ongewenst gedrag niet op het kind als persoon, maar op het gedrag dat het kind laat zien. Blijf altijd in verbinding.
- Stimuleer de zelfstandigheid van de kinderen door ze elkaar te laten helpen en ze regelmatig samen te laten werken.

Preventiepiramide

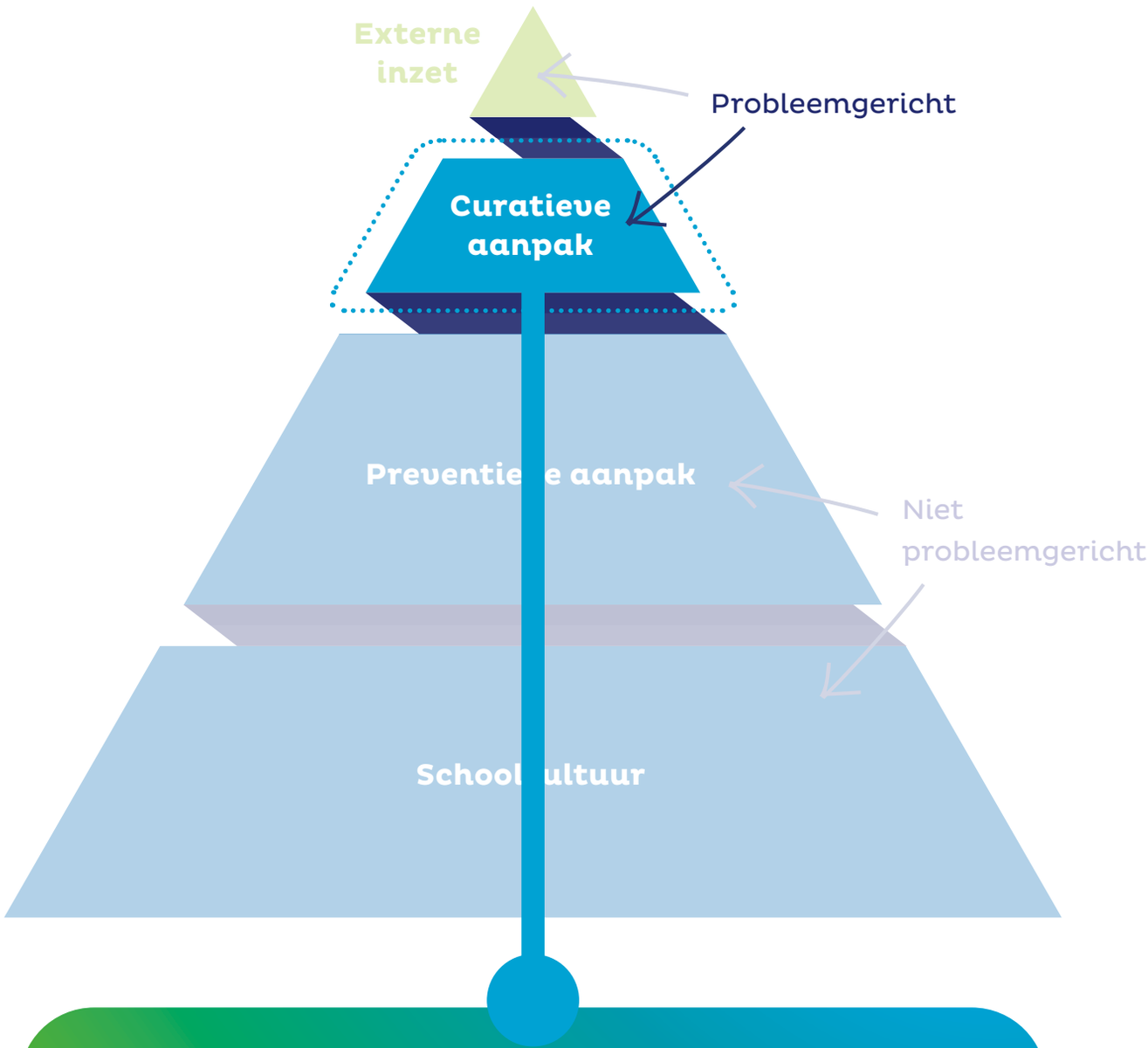

In dit deel van het pedagogisch handboek verschuift de aandacht naar het curatieve deel van de piramide. Want overal waar mensen samenkomen, wordt naast gepraat, gelachen, gespeeld en gewerkt ook ruzie gemaakt, geplaagd of gekwetst. Het is de taak van het onderwijs om kinderen met deze situaties om te leren gaan. Voor de groepsleerkracht en het KiVa-team zijn concrete curatieve aanpakken uitgewerkt. Je betrekt de kinderen actief bij het oplossen van lastige situaties en geeft ze daarbij vertrouwen en verantwoordelijkheid. Zo leren de kinderen hoe het is om te helpen en om geholpen te worden.

De piramide is gebaseerd op de preventiepiramide van Deklerck, J., & Van Overveld, K. (2011).

Een fijne school voor iedereen!

Iedereen heeft recht op een fijne schooltijd! Dat is de norm die kinderen op een KiVa-school meekrijgen. Een KiVa-school werkt op verschillende manieren aan een fijne schooltijd voor alle kinderen. Toch gebeuren er op elke school ook dingen die hier niet bij passen. Deze situaties zijn een kans om kinderen vaardigheden te leren die ze de rest van hun leven kunnen inzetten. Ze leren hoe het is om te helpen en om geholpen te worden. Het actief betrekken van kinderen bij het oplossen van lastige situaties verhoogt de eigen verantwoordelijkheid van kinderen, de betrokkenheid bij elkaar en het zelfvertrouwen van alle partijen. En daarbij geldt: oefening baart kunst!

Situaties waarin kinderen zich onveilig of niet fijn voelen in de omgang met anderen zijn vaak moeilijk aan specifieke (school)regels te verbinden. Aangezien geen enkele situatie of groep hetzelfde is, bestaan er vaak geen kant-en-klare oplossingen. Neem het volgende voorbeeld.

Uit de leerlingmonitor en individuele gesprekken blijkt dat één meisje uit groep 8 zich buitengesloten en gepest voelt door een groepje meiden uit de klas. Als je erop let, zie je inderdaad dat dit groepje vaak lacht als zij iets zegt of begint te lachen of fluisteren als zij langsloopt. Op een middag zie je dat als het meisje iets wil zeggen ze een 'blik' krijgt van het groepje. Je merkt dat ze stil blijft als ze dit opmerkt.

Hoe reageer je hierop als leerkracht? Dat kan best lastig zijn, want een reactie van de groep meiden in de trant van *'Ik doe toch niks, ik kijk alleen maar!'* ligt voor de hand. Zo'n reactie kan leiden tot ingewikkelde discussies (waar het meisje niet mee geholpen is).

Wel is duidelijk dat je deze situatie wilt stoppen. Uit onderzoek blijkt dat het straffen van daders bij pesten geen tot weinig effect heeft. Maar, wat doe je dan wel? Ten eerste werkt het veroordelen van gedrag beter dan het veroordelen van de persoon. Het is van belang dat je kinderen laat inzien welk effect hun gedrag heeft op de ander. Zo wek je empathie op. Ten tweede gaat het erom dat je andere kinderen (buitenstaanders) betrekt bij situaties, om deze te verbeteren of ondersteuning te bieden. Zo werk je aan gedeelde verantwoordelijkheid voor het creëren van een fijne sfeer in de groep. De curatieve aanpakken in dit pedagogisch handboek komen allemaal voort uit deze principes: empathie opwekken, verantwoordelijkheid delen, iedereen erbij betrekken en geen personen veroordelen.

Het inzetten van curatieve aanpakken vraagt om een zorgvuldige en cyclische aanpak waarbij zowel preventief als curatief gewerkt wordt. De cyclische aanpak helpt de school om dit op een weloverwogen en bewuste manier te doen en bestaat uit vijf stappen: **bekijken, begrijpen, beslissen, bijsturen** en **beoordelen**. De vijf B's worden in dit pedagogisch handboek beschreven.

Curatieve aanpakken

Overal waar mensen samenkomen wordt gepraat, gelachen, gespeeld en gewerkt. Dit brengt ook situaties met zich mee waar geplaagd, gepest, buitengesloten en gekwetst wordt. Zo ook op school. In de basis proberen we vervelende situaties te voorkomen, maar dat lukt niet altijd. Het is daarom ook de verantwoordelijkheid van leerkrachten om kinderen te begeleiden in het omgaan met vervelende situaties. Op die manier is school ook een plek waar je samen leert om dingen op te lossen als het toch mis gaat.

Om dit proces van een zorgvuldige begeleiding te ondersteunen is de cyclus van de 5 B's ontwikkeld.

Je houdt zicht op je groep door regelmatig contact te hebben met de kinderen en hun ouders, door objectief te observeren en te monitoren — kortom: door je groep goed te bekijken. Naast de vele dagelijkse momenten waarop je dit doet, vindt dit ook twee keer per jaar plaats tijdens de afname van de leerlingmonitor. Nadat een situatie goed bekeken en begrepen is, kan er besloten worden welke aanpak wenselijk is.

Dit kan gaan om:

- Het vergroten van welbevinden; van individuele kinderen of de groep.
- Het versterken van de verantwoordelijkheid van iedereen in de groep.
- Het herstellen van de veiligheid voor individuele kinderen en de groep.

Hieronder staan verschillende aanpakken die je kunt inzetten. In Deel II van dit pedagogisch handboek staat eerst elke aanpak kort beschreven in een overzichtspagina, vervolgens is elke aanpak verder uitgewerkt. Je leest daar wat de aanpak precies inhoudt, welke uitgangspunten worden gehanteerd en wanneer je de aanpak inzet. De aanpakken die worden beschreven zijn:

- Maatjes aanpak
- Curatief groepsgesprek
- de steungroepaanpak
- de directe aanpak

Belangrijk om te weten is dat er geen volgorde in deze aanpakken zit. Afhankelijk van de situatie (**begrijpen**) wordt gekozen welke aanpak het beste aansluit. Voor alle aanpakken binnen het curatieve deel van KiVa geldt dat ze aansluiten bij de pijlers van KiVa.

1 We zijn samen verantwoordelijk

In elke aanpak wordt uitgegaan van de gedeelde verantwoordelijkheid. Als iemand in de klas zich niet fijn voelt, kan je gevraagd worden een bijdrage te leveren aan het verbeteren van de situatie, ongeacht of je betrokken bent bij het probleem of niet.

2 We kijken vooruit

De nadruk ligt niet op wat er tot nu toe is gebeurd, maar hoe het vanaf nu beter kan. Ook de kinderen die hebben gepest krijgen de kans om samen met andere kinderen ervoor te zorgen dat het weer fijn wordt in de groep. De curatieve aanpakken zijn gebaseerd op de 'no blame-methode', waarbij niet wordt gestraft, maar wordt gekeken naar de mogelijkheden tot herstel. Het is binnen deze methode essentieel dat aan de kinderen duidelijk wordt gemaakt dat ze niet de schuld krijgen, maar dat ze samen verantwoordelijk zijn voor de sfeer in de groep en dat je in dit geval hun hulp nodig hebt.

3 Iedereen hoort erbij

Er wordt empathie opgewekt voor de situatie van het kind in de problemen. Dit gebeurt onder andere doordat de leerkracht vertelt over diens gevoelens. De bedoeling is dat de kinderen hier begrip voor krijgen en zich willen inzetten om het weer fijn te maken in de groep. Ook kinderen die een probleem hebben veroorzaakt, worden niet buiten de groep gezet, maar zijn onderdeel van de oplossing.

4 De groep als uitgangspunt

Er wordt altijd gekeken wat er al in de groep aanwezig is. Welke kinderen, vaardigheden of talenten kunnen ingezet worden voor een fijne groep? Wat heeft de groep nodig om verder te kunnen?

5 Pesten effectief tegengaan

Bij KiVa zien we pesten als een groepsprobleem dat we in eerste instantie willen voorkomen. Als zich toch pestsituaties voordoen, wordt ook altijd de groep betrokken bij het oplossen hiervan. Hierdoor wordt voorkomen dat de aandacht komt te liggen op de gepeste (door deze weerbaarder te maken) en de pester (door deze te bestraffen).

Zodra een aanpak is ingezet kan in de fase van **beoordelen** worden besloten of er nog een (andere) aanpak nodig is om tot het gewenste resultaat te komen.

